

Liikuntakulttuurin käsitepuu: liikunta- ja urheilukäsitteiden luokitteluyritys

Liikuntakulttuurin käsitteiden etymologiaa ja et(i)ologiaa

”Liikuntakulttuurin käsitteet tulee jalkauttaa”, on tavoitteena tärkeä, koska vain kaikille ymmärrettävien käsitteiden avulla voidaan tehdä yhteistyötä ja kehittää suomalaista liikuntakulttuuria. Lauseeseen kiteytyy myös sanojen etymologiaa eli sanojen alkuperän tutkimusta. Käsitteiden viittaa käteen ja jalkauttaminen taas kohdistaa ajattelun tämän päivän urheilutermein ilmaistuna ”alaraajaan”.

Raajojen ja ylä- tai alavartalon käyttäminen vammojen kohdetta osoittamaan on erikoinen ilmiö, koska yleensä urheilu- tai lääketieteilijät pyrkivät nostamaan termien tarkkuustasoa (vrt. Suni et al 2014, 30-32). Joskus lienee kuitenkin tarkoituksenmukaista puhua julkisuuteen vain ylävartalosta, kun kyse on selvästi vaikkapa solisluun murtumasta tai vatsaan, selkään tai kylkeen tulleesta vammasta.

Termin käytön etiologian – syy-seuraussuhteen – takana lienee tuossa tapauksessa se, ettei vastustajille haluta antaa liian tarkkaa kuvaa vammojen laadusta etteivät nämä siitä hyötyisi. Periaatteessa tähtipelaajan loukkaantuminen voisi vaikuttaa jopa pörssiyhtiönä operoivan seuran osakekurssiin. Ehkä kyse on kuitenkin kyseisen ammattikunnan slangiin pesiytyneestä käestä outoine munineen.

Liikuntakulttuurissa tarvittavilla käsitteillä on omat etymologiansa ja etiologiansa, mutta myös etologiansa eli liikuntakulttuurin oma kehitys. Etologioiden kiinnostus luonnonvalintaan ei tietenkään yksi yhteen sovellu liikuntakulttuuriin, joka on nimensäkin puolesta ihmisten viljelemää aluetta.

Etologioiden suosima lajien luokittelu on kuitenkin myös liikuntakulttuurissa toimiva tapa järjestää käsitteitä jonkinlaisiin systeemiin hierarkioihin. Tässä onkin vaativana tehtävänäni järjestää liikuntakulttuurin käsitteet luokkiin, joiden avulla voimme ymmärtää eri käsitteiden välisiä suhteita toisiinsa.

Tarkoitus ei ole kirjoittaa uutta teosta ”Lajien synnystä”, koska Juha Kanerva ja Vesa Tikander (2012) ovat sellaisen urheilulajien osalta vastikään kirjoittaneet. Liikuntamuotojen osalta vastaavaa teosta ei liene tehty, mutta sekään ei ole tässä tarkoitus. Tavoitteena on rakentaa ymmärrettävä luokitus yleisimmistä liikuntakulttuurin käsitteistä tähän päivään.

Mikä on urheilua ja mikä liikuntaa: urheilulajit liikuntamuotoina, urheiluna ja liikuntana

Aloitetaan kahdesta tutuimmasta yleiskäsitteestä eli liikunnasta ja urheilusta. Yleensä niiden ero määritellään niin, että melkein kaikki urheilu on liikuntaa, mutta läheskään kaikki liikunta ei ole urheilua. Erottava tekijä on yksinkertaisimmillaan ilmaisten kilpailussa, joka luonnehtii kaikkea urheilua, mutta ei läheskään kaikkea liikuntaa. Näin on ratkaistu yksi ongelma, mutta samalla on saatu aikaiseksi muita.

Liikunta ei kattavuudestaan huolimatta pidä sisällään kaikkea liikkumista, vaan liikuntatermin sisään on rakennettu ajatus liikuntaharrastuksesta tai jonkin liikuntalajin harjoittamisesta. Ihan mikä tahansa liikkuminen ei ole liikuntaa – sitä varten on kehitetty termit fyysinen aktiivisuus tai liikunta-aktiivisuus.

Ja jos ihan tarkkoja ollaan, niin nuokaan käsitteet eivät taida tavoittaa sitä, mitä nykyään haetaan paikallaanolon vastakohtakäsitteeksi. Mutta ei mennä tässä asiassa tämän pidemmälle, koska asiantuntijakaan eivät ole riittävästi paikallaanolon terminologiaa pohtineet (vrt. Suni et al 2014, 30-32).

Liikunta- ja urheilutermejä yhdistää kuitenkin se, että useimmiten ihmiset liikkueessaan harjoittavat jotakin liikuntamuotoa tai urheilulajia – urheillessaan aina jälkimmäistä. Yleiskäsitteiden alimmalla tasolla voidaan siis nähdä käsitteet liikuntamuoto ja urheilulaji.

Kuulostaa yksinkertaiselta. Kanervan ja Tikanderin (2012) kirjassa Urheilulajien synty on esitetty melko kattavasti urheilulajien kirjo. Ilman luokittelua ja käsitteellistämistä eivät urheilulajienkaan evoluution esittelijät selviä, sillä jo käsite ”urheilulaji” on varsin hankala. Kirjoittajat eivät noudatakaan kirjassaan kansainvälisen olympiakomitean käsittehierarkiaa, mutta eivät pyri luomaan sille omaakaan vastinetta. He pitäytyvät käyttämään termejä urheilulaji ja urheilumuoto joustavasti.

Jos oikein ymmärsin, niin urheilumuoto (sport) tarkoittaa esimerkiksi yleisurheilua, kun esimerkiksi seiväshyppy olisi urheilulaji (event). Lajiryhmä (discipline) tarkoittaisi esimerkiksi hyppy-, heitto-, ja juoksulajeja, joissa puhutaan vielä erikseen pikamatkoista, keskipitkistä ja pitkistä matkoista sekä aitamatkoista. Toki yleisurheiluun kuuluvat vielä moniottelut, kävelyt ja viestit, joissa kaikissa on urheilulajeja, joissa jaetaan mitalit ja pisteet. Usein kuulee käytettävän myös jakoa sprintti- tai räjähtävän voimantuoton lajeihin, voimalajeihin ja kestävyyslajeihin sen mukaan, mitä fyysisiä ominaisuuksia laji vaatii.

Mainittakoon, että yleisurheilun käsitejärjestelmä ja luokittelu on helpoimmasta päästä – miettikääpä vaikka pohjoismaisten hiihtolajien alle syntyneitä ekosysteemiä ja lajirunsautta. Kanerva ja Tikander päätyvät käyttämään seuraavaa 47 nimen listaa urheilulajeista, vaikka niiden alle tietysti mahtuu lukematon määrä yksittäisiä urheilulajeja, kuten esimerkiksi yleisurheilun, hiihto- tai ampumaurheilun alle kuuluu. Selvempää olisi ollutkin käyttää urheilumuotoa kuvaamaan näitä useita eri urheilulajeja sisältäviä kokonaisuuksia.

Kirjan julkaisemisen tienoilla ajankohtaisena olleen Charles Darwinin Lajien synty –teoksen paine lienee vaikuttanut kirjoittajiin eivätkä he voineet välttää kiusausta käyttää teoksen nimenä ja luokitteluperusteena urheilulajien syntyä. Tällaisetkin asiat siis voivat vaikuttaa käsitteiden käyttöön, joka on aina inhimillistä ja kontekstisidonnaista toimintaa. Kirjasta löytyvät tarkat kuvaukset yksittäisistä urheilulajeista, joita ei kuitenkaan tässä kannata kerrata, koska lista on pitkä, koko ajan kasvava ja monille melko tuttu.

Kuriositeettina toki sanottakoon, että jos käsitelmäärittely urheilun ja liikunnan kesken on joskus vaikeaa, niin aikamoisia kiistoja saadaan siitäkin, mikä on urheilua ja mikä ei. Kaikkia urheilulajejahan ei ole hyväksytty mukaan ”urheiluperheeseen” ja esimerkiksi julkisten avustusten piiriin, vaikka käsitteellisesti ja käytännössäkin ne ovat selvästi urheilulajeja. Monet konservatiivisimmista urheilun seuraajista eivät hyväksyisi monia uusia olympiaurheilulajejakaan urheiluun kuuluviksi.

Liikuntalajin sijasta käytetään aika yleisesti termiä liikuntamuoto. Tavallaan se kuvaakin hyvin sitä, miten esimerkiksi kävely tai pyöräily on urheilulajin lisäksi liikuntamuoto tai toisinpäin. Läheinen ilmaisu olisi liikkumistapa, mutta jos oikein hiuksia halkoo, niin kävelyssä voisi erottaa pelkän paikasta toiseen siirtymisen liikkumiseksi tai liikkumistavaksi, kun esimerkiksi kuntoilu- tai ulkoilutarkoituksessa kävelystä tulisi liikuntamuoto ja kilpailu- tai harjoitusmielessä kävely olisi sitten urheilulaji tai liikuntalaji esimerkiksi silloin, kun kävelyn avulla harjoitellaan jotakin toista liikunta- tai urheilulajia varten esimerkiksi kestävyysominaisuuksia.

Jako liikunnan ja urheilun välillä on osin veteen piirretty, mutta selvästikin on niin, että jotkut urheilulajit tai –muodot sopivat paremmin liikunnaksi kuin jotkut toiset. Liikunnalla tarkoitetaan tässä nyt sitä, että urheilulajia voi harrastaa lähes kuka tahansa tai että sitä myös harrastetaan liikuntana eikä vain urheiluna.

Ymmärrän, että tällainen jaottelu saa laji-ihmiset yleensä raivoihinsa, koska periaatteessa melkein mikä tahansa urheilulaji soveltuu liikunnaksi. Jos näin ei kuitenkaan ole käynyt, niin joitakin esteitä tälle täytyy olla.

Seuraavassa on lähtökohtana Kanervan ja Tikanderin urheilulajilista, jonka vieressä on arvioituna, onko urheilulaji/ liikuntamuoto myös liikuntaa? Lähtökohtana on siis se, että kaikki urheilulajit ovat myös liikuntamuotoja, mutta ovatko ne myös liikuntaa sanan liikuntakulttuurisessa ja –poliittisessa mielessä on tässä arvioitavana.

Taulukko: Onko urheilulaji- ja/tai liikuntamuoto myös liikuntaa?

Urheilulaji/ Liikuntamuoto	Liikunta	Urheilu
Amerikkalainen jalkapallo		1
Ampumahiihto		1
Ampumaurheilu		1
Baseball		1
Curling		1
Golf	1	1
Hiihtourheilu	1	1
Jalkapallo	1	1
Jousiammunta		1
Judo		1
Jääkiekko		1
Jääpallo		1
Karate		1
Keilailu	1	1
Kelkkailu		1
Koripallo	1	1
Kriketti		1
Käsipallo		1
Lentopallo	1	1
Luistelu	1	1
Lumilautailu	1	1
Maahockey		1
Melonta	1	1
Miekkailu		1
Moottoriurheilu		1
Nykyaikainen viisiottelu		1
Nyrkkeily	1	1
Paini		1
Painonnosto	1	1
Pesäpallo	1	1
Purjehdus	1	1
Pyöräily	1	1
Pöytätennis	1	1

Ratsastus		1
Rugby		1
Salibandy	1	1
Soutu	1	1
Squash	1	1
Sulkapallo	1	1
Suunnistus	1	1
Taekwondo		1
Tennis	1	1
Triathlon	1	1
Uintiurheilu	1	1
Vesipallo		1
Voimistelu	1	1
Yleisurheilu	1	1
Yhteensä	25	47

Listan perusteella näyttää siltä, että noin puolet urheilulajeista olisivat nyky-Suomessa myös liikuntamuotoja, joita harrastetaan pientä piiriä laajemmin eli ne olisivat myös liikuntaa. Tässä ei siis arvioitu sitä, voidaanko urheilulajia pitää sinänsä liikuntana. Jos ihmiset harrastaisivat vaikkapa nykyaikaista viisiottelua laajasti, niin se olisi varmasti liikuntaa – ja varsin hyvää sellaista. Itse näkisin melkein kaikilla urheilulajeilla olevan potentiaalia kasvaa myös merkittäväksi liikunnaksi mutta jokin lajissa, sen harrastajissa, järjestöihmissä tai suomalaisessa liikunta- ja urheilupoliitikassa on estänyt niitä kasvamasta tai muuttumasta laajemmin harrastetuksi liikunnaksi.

Edellinen jakolinja kuvastaa eräällä tavalla erinomaisesti sitä liikuntapoliittista railoa, joka repeää liikunnan puolustajien ja urheilun kannattajien väliin melkein aina kun julkisuudessa tai politiikan kentillä asia nousee keskustelun aiheeksi. Kummatkin osapuolet ovat kiihkeitä puolustaessaan omaa näkökantaansa – usein omien henkilökohtaisten kokemusten kautta rydytettynä – ja vastustaessaan toista. Käytännössä ja käsitteellisestikin rajalinjan veto on äärimmäisen vaikeaa – se on siis poliittista sekä sen hyvässä että huonossa mielessä.

Kun urheilulajilähtöinen käsitelmääritys tuotti tulokseksi kaksi ongelmaa eli sen, että edes urheilulajien kautta ei ole helppo päästä käsiksi käytäntöihin. Urheilulajien synty –teoksessakin jouduttiin ryhmittelemään yksittäisiä urheilulajeja urheilulajiryhmiksi käsittelyn helpottamiseksi. Toisaalta urheilulajien (tai siis lajiryhmien) kautta voitiin toki jakaa jossakin määrin uskottavasti urheilulajit urheiluun ja liikuntaan, mutta ei päästy konkreettisesti käsiksi ainakaan yleisimpiin liikuntamuotoihin.

Urheilu, urheilulajit ja –lajiryhmät näkyvät teoksessa hyvin, mutta liikunta ja liikuntamuodot eivät paljastuneet Kanervan ja Tikanderin sisältöjaottelun kautta läpinäkyvästi. Kirjassa käsitellään myös yksittäiset urheilulajit, joten kirjasta löytyisivät myös monien liikuntamuotojen urheilullisten muotojen syntyhistoriat. Tässä on kuitenkin tavoitteena käsitteellistää liikunta ja urheilu, urheilulajit ja liikuntamuodot, jolloin urheilulajien kautta etenemisen rinnalle täytyy rakentaa toinen etenemismuoto.

Mikä on liikuntaa: liikuntamuodot urheilulajeina ja liikuntana

Urheilulajikäsitteen rinnakkaiskäsitteenä voi pitää liikuntamuotoa. Ne ovat usein myös lähes sama asia: kävely, pyöräily, hiihto, juoksu ja uinti, jotka ovat yleisimpiä liikuntamuotoja ovat urheilulajeina ja liikuntamuotoina samankaltaisia, vaikka harva meistä osaakaan kaikkia hiihto- tai uintimuotoja täydellisesti – melko suosittua sauvakävelyä ei myöskään löydy urheilulajilistasta.

Muita suosittuja liikuntamuotoja, jotka eivät ole urheilulajeja, löytyy ryhmäliikunnasta eli voimistelullisista ja esittävästä liikuntamuodoista. Silti aika monissa niissäkin järjestetään kilpailuja ja harjoitellaan ankarasti. Aerobic oli alunperin kuntoliikuntamuoto, mutta nyt aerobicissakin kilpaillaan kahden eri liiton ja urheilumuodon alla, vaikka itse urheilulaji on tavallaan sama. Uusia tanssillisia liikuntamuotoja ja urheilulajeja syntyy lähes vuosittain. Usein ensin kehitetään liikuntamuoto, jonka jälkeen siitä rakennetaan myös urheilulaji. Esimerkiksi kilpailumuotonakin varsin suosittu cheerleading oli tietysti alunperin nimensä mukaisesti katsomossa suoritettavaa kannustusta yleensä pallopelijoukkueille.

Golf ja frisbeegolf ovat esimerkkejä hyvistä liikuntamuodoista, joiden pohjalla ja motiivina on kilpailu. Liikunnallisestihan kyse on enimmäkseen kävelystä ellei reikien välejä ajella autolla. Petanque, kyykkä ja vaikkapa mölkky ovat esimerkkejä liikunnasta, joissa liikkuminen ei ole kovin keskeistä. Ne ovatkin itse asiassa enemmän kilpailuja tai kisailuja eli urheilua.

Liikuntamuotojen kautta tarkasteltuna liikunnan ja urheilun jakolinjan määrittely muuttui hiukan selkeämmäksi, vaikka ”puhtaita” liikuntamuotoja ei juuri löydykään. Ja jos löytyy, niin todennäköistä on, että niistäkin tulee pian urheilulajeja. Skeittaus, lumilautailu, naisvoimistelu, trampoliinihyppely, parkour, geokätkeily jne.jne. ovat liikuntamuotoja, joista on tullut tai tullee myös kilpailu- ja urheilulajeja.

Liikuntakulttuurin evoluutio kulkee siis kumpaankin suuntaan urheilulajeista liikuntamuotoihin ja päinvastoin. Päällekkäisyyksiltä ei voi välttyä eikä lajityyppien erottamista voi perustella silläkään, etteivätkö ne kykenisi hedelmöittymään keskenään. Päinvastoin ristipölytys urheilulajin ja liikuntamuodon välillä on jatkuvaa ja vilkasta.

On selvää, että jotkut liikuntamuodot ovat tänä päivänä suosittuja ja selvää on sekin, että tämä suositummuus on historiallisesti ja kulttuurisesti muuntuva. Tässä ei ole edes käsitelty pallopelejä tai muita joukkueurheiluja liikuntamuotoina, vaikka ne niitä mitä suurimmassa määrin ovatkin.

Yksinkertaiselta voi tuntua menettely, jossa kysytään ihmisiltä itseltään, miten he määrittelevät liikunnan. Näin kyselyissä tehdäänkin. Ongelmaton ei tämäkään tapa tietysti ole. Jos jotkut esimerkiksi luokittelevat pallopelit liikunnaksi ja jotkut toiset eivät, niin millä perusteella päättäjät sitten tukevat kyseisiä liikuntamuotoja? Tässä onkin yksi syy, miksi käsitteistä tulisi keskustella enemmän.

Liikunnan määrittelemisen suosituimpien liikuntamuotojen kautta on ollut yksi tapa lähestyä asiaa varsinkin liikuntapolitiisessa kontekstissa. Tällöin liikunnan tuki on kohdistettu sellaisiin hankkeisiin, joilla on voitu edistää väestön suurimman osan liikuntaa. Lenkkipolut, uimahallit, hiihtoladut, lähiliikuntapaikat ja monikäyttöiset urheilupaikat ovat tällöin tulleet tuetuiksi. Vastaavasti on listattu hankkeita, jotka ovat ensisijaisesti huippu-urheilutarkoituksia varten, kuten hyppymäet, isot jääareenat, olympiastadion tai pelkästään huippujalkapalloon tarkoitettut stadionit.

Selvää lienee onkin jo tässä vaiheessa se, ettei liikunnan ja urheilun käsitteiden kautta voida yksiselitteisesti antaa ohjeita siihen, miten liikuntapolitiikkaa pitäisi suunnata. Selvyyden vuoksi olisi suotavaa, että

puhuttaisiin myös urheilupolitiikasta silloin, kun tuetaan pääasiassa vain urheilua ja varsinkin huippu-urheilua.

Suosituimpien liikuntamuotojen kautta asiaa lähestyttäessä on kuitenkin mahdollista päivittää myös ne urheilulajit, jotka ovat enemmän liikuntaa kuin jotkut toiset urheilulajit. Tämä lista on kuitenkin yllättävän nopeastikin muuntuva. Esimerkiksi 1980-luvulla suosituksi noussut sähly ja myöhemmin salibandy oli pitkään julkisen tuen ulkopuolella, koska sillä ei ollut historiaa sen enempää liikuntamuotona kuin urheilulajinakaan. Silti kulttuurievoluutio – eli erittäin aktiiviset ihmiset järjestöineen - teki siitä yhden suosituimmista liikuntamuodoista ja urheilulajeista hyvin lyhyessä ajassa.

Toisen asteen käsitteytälöitä: urheilulajit urheilun ja liikunnan eri alakäsitteiden pohjana

Käsitetarkastelujen lähtökohtana olivat edellä urheilulajit ja liikuntamuodot, koska niitä käytännössä ihmiset harjoittavat liikkeessään ja urheillessaan. Kuten selvisi, kovin helppoa ei ole luokitella edes urheilulajeja yksinkertaisesti. Vielä haasteellisempaa on määritellä, mikä urheilulaji on liikuntaa ja mikä ei. Liikuntamuotoja tarkastellen päästiin pidemmälle käsitteymmärryksessä, vaikka käytännöllisiä ongelmia sekään tarkastelu ei ratkonut mitenkään täydellisesti. Tärkeää on kuitenkin katsoa liikuntakulttuurin käsitteitä myös tästä laji- ja muotonäkökulmasta, koska niitä ihmiset käyttävät liikkeessään ja urheillessaan ja ne ovat kuitenkin aivan konkreettisia tapoja liikkua ja urheilla.

Liikuntakulttuurin tai –politiikan edistämiseen eivät kuitenkaan ole pitkään aikaan riittäneet pelkät lajipohjaiset määritelmät, joiden perusteella voitaisiin edistää ja tukea esimerkiksi kävelyä tai jalkapalloa. Monista eri syistä liikkumista ja urheilemista onkin käsitteellistetty varsin kirjavilla tavoilla. Näiden taustana ovat olleet niin tutkijat ja eri tieteenalat kuin käytännön toimijat, hallinto ja politiikka, mediaa unohtamatta. Tässä ei ole syytä mennä kovin syvälle näihin liikuntakulttuuriin ja -poliittisiin käsitetarkasteluihin ja niiden todella moninaisiin taustoihin, koska niistä on kirjoitettu runsaasti toisessa teoksessa (vrt. Tiihonen 2014).

Lähtökohdaksi voidaan ottaa tuossa em. käsitetarkastelussa ehdotettu luokittelu, jonka tavoitteena oli identifioida liikuntalakia valmistelleelle työryhmälle tärkeimmät liikkujia- ja urheilijaryhmät heidän pääasiallisesti harrastamansa liikkumis- tai urheilemistavan mukaisesti. Ajatuksena oli, että näin liikunta- ja urheilupolitiikan avulla voitaisiin nykyistä paremmin kohdentaa erilaisia toimenpiteitä koko väestön liikunnan ja urheilemisen tukemiseksi.

Perinteisestihän valtiollisessa liikuntapolitiikassa on tuettu koko väestön liikuntaa ja erityisesti lasten ja nuorten liikuntaa sekä tietysti urheilua ja erikseen huippu-urheilua. Myös terveys- ja erityisliikunta ja vapaa kansalaistoiminta ovat olleet tärkeitä tuen kohteita. Käytetyt käsitteet ovat kuitenkin muokkautuneet ikään kuin eri teoriaperinteistä käsin eikä niillä ole haettukaan kokonaiskuvaa koko väestön liikuntakäyttämismisestä tai –tarpeista. Taustalla ovat olleet mm. järjestöjen ja kuntien tarpeet, koska käytännössä juuri urheiluseurat ja kuntien liikuntatoimet ovat toteuttaneet ja myös suurelta osin resurssoineet liikunta- ja urheilutoiminnan unohtamatta tietysti perheitä ja yksityissektoria. Liikuntatieteilijöiden ja –politiikkojen tai erilaisten aatesuuntien ja yhteiskuntapoliittisten tavoitteiden vaikutus näkyy tietysti myös selvästi liikuntapolitiikassa käytetyissä käsitteissä (vrt. Pirnes & Tiihonen 2011 ja 2010).

Tärkeää onkin ymmärtää, missä käyttöyhteydessä eri käsitteitä käytetään. Kun tässä yritetään rakentaa jonkinlaista systemaattista käsitteistöä lähtien kipuamaan ruohonjuuritasolta eli urheilulajeista ja liikuntamuodoista kohti käsitteellisesti abstraktimpia tasoja niin on luontevaa verrata näitä liikunnan ja

urheilun harrastajia kuvaamaan tarkoitettuja käsitteitä urheilulajeihin Kanervan ja Tikanderin jaottelun pohjalta. Tässä on siis huomattava, että liikuntamuodot on määritelty juuri em. teoksen pohjalta eikä tässä edellä määritellysti niiden liikunnallisen merkityksen pohjalta. Tämä tarkoittaa siis mm. sitä, että kävelyä ei tuossa listassa ole, vaan se on osa yleisurheilua. Tarkoituksena tässä ei olekaan esittää konkreettista listaa eri käsitteiden alle sopivista lajeista, vaan yleiskatsaus siitä, miten nämä käsitteet ovat suhteessa toisiinsa.

Taulukossa esitettyjen käsitteiden selitykset löytyvät sivuilta 191-198 em. teoksesta

(http://www.liikuntaneuvosto.fi/julkaisut/valtion_liikuntaneuvoston_julkaisusarja/liikuntakulttuurin_kasitteet_muuttuvat_ja_muuttavat.622.news).

Taulukko: Ovatko urheilulajit myös urheilun eri lajeja?

Urheilulaji/ Liikuntamuoto	Urheilu	Juniorieurheilu	Kilpaurheilu	Huippu-urheilu	Aikuisurheilu
Yhteensä	47	42	45	40	28

Urheilua on eri syistä ollut tarpeen luokitella erilaisiksi ”urheiluiksi”. Taulukossa on esitetty yksi jaottelu. Luvut kertovat, että 47:sta urheilulajista kaikki voidaan laskea urheiluksi, mutta ihan jokaista urheilulajia ei voi tällä hetkellä Suomessa pitää joko huippu-, kilpa-, juniori- tai aikuis(veteraani)urheiluna. Syynä voi olla se, ettei kyseistä urheilulajin tasoa voida pitää huippu-urheilukategoriaan kuuluvana tai että lajia harrastetaan vähän tai ei lainkaan esimerkiksi junioritasolla. Baseball ja kelkkailu ovat esimerkkejä urheilulajeista, joita ei voitane pitää muuna kuin urheiluna Suomessa.

Tämä tarkastelu voi näyttää turhalta, mutta sen ideana on näyttää, miten vaikea on piirtää viiva vaikkapa tukipolitiikassa juniorieurheilun ja kilpaurheilun väliin tai kilpa- ja huippu-urheilun väliin. Tosin tämän avulla on myös mahdollista sanoa, että 47:stä urheilulajista seitsemän ei näyttäisi olevan huippu-urheilua tällä hetkellä. Jos käytetään urheilulajien harrastajamääriä tai menestystä kriteereinä, niin taulukko muuttaisi muotoaan, mutta tällöin haastavaksi tulee määritellä esimerkiksi tiettyihin avustuksiin riittävä harrastajamäärä tai menestyksen taso.

Urheilulajeista suuri osa sisältää liikkumista, mutta läheskään kaikkia ei voi määritellä liikunnaksi. Ne voivat kuitenkin olla kuntoliikuntaa tai harrasteliikuntaa olematta liikuntaa, jos liikunta määritellään laajojen väestöryhmien harrastamaksi liikunnaksi. Liikuntapoliittisessa kontekstissa näin on tehtävä tai muuten melkein kaikki urheilu ja liikkuminen olisi määriteltävä liikunnaksi. Tässä on siis määritelty jotkut lajit esimerkiksi kuntoliikunnaksi, koska ne faktisesti sopivat kuntoiluun ja jotkut näin tekevätkin, mutta kyseistä urheilulajia ei kuitenkaan yleisesti mielletä liikunnaksi, vaan urheiluksi. Tällaisia urheilulajejahan ovat esimerkiksi jääkiekko ja -pallo tai monet kamppailu-urheilumuodot.

Harrasteliikunnan määritelmässä korostuu pelillisuus ja kisailumentaliteetti, vaikka harrastajat eivät valmentaudu systemaattisesti eivätkä osallistu kuin puulaakityyppisiin tai tapahtumaluonteisiin kilpailuihin. Nuorisokulttuurissa, mutta myös aikuisurheilussa on yhä enemmän tämän tyyppistä liikunnan harrastamista.

Arkiliikunnaksi määrittyi tässä vain pyöräily ja hiihto, koska kävely ja juoksu oli luokiteltu yleisurheiluksi. Arkiliikuntaa niistä on varsinkin (sauva)kävely. Arkiliikuntaa ovat tietysti kaikki hyötyliikunnan tai oikeastaan kaikki arkiset liikkumisen muodot. Ne eivät tietenkään ole urheilulajeja, joita osa erityisliikunnan tai

terveysliikunnan muodoista ovat, vaikka niidenkin pääasiallinen sisältö on jotakin muuta kuin urheilulajien harjoittamista.

Taulukko: Urheilulajit liikunnan eri muotoina.

Urheilulaji/ Liikuntamuoto	Liikunta	Arki- liikunta	Kunto- liikunta	Harraste- liikunta	Terveys- liikunta	Erityis- liikunta
Yhteensä	25	2	39	42	13	22

Edellisestä taulukosta näkee hyvin, että harraste- ja kuntoliikunnankin pohja on vahvasti urheilulajeissa. Myös erityisliikunnan ja osin myös terveysliikunnan kohdalla osa urheilulajeista sopii käsitteiden sisään. Sen sijaan arkiliikunta on pääosin jotakin ihan muuta kuin urheilulajien harjoittamista.

Tämän tarkastelun pontimena oli konkretisoida joskus aika abstrakteiksi jääviä urheilun ja liikunnan käsitteitä. Vaikka tämä on varsin suuntaa-antava ja ristiriitoja herättävä tapa määritellä liikunnan ja urheilun rajoja, niin usein keskustelu, jossa heitetään termejä mitenkään konkretisoimatta niitä, on hyvin turhauttavaa. On uskallettava myös sanoa, että jokin urheilulaji on – ainakin tällä hetkellä – vaikkapa selkeästi huippu-urheilulaji, kun joku toinen urheilulaji voi samanaikaisesti olla jopa arkiliikuntaa. Eiväthän ne silloin ole käsitteellisesti eivätkä varsinkaan liikunta- tai urheilupoliittisesti samalla viivalla.

Käsitetarkastelu onkin aina käyttöyhteys- ja kulttuurisidonnaista. Emme väitä, että Suomessa rugby, kriketti, baseball tai amerikkalainen jalkapallo olisivat merkittävää urheilua, vaikka ne monessa maassa ovatkin aivan keskeisiä urheilulajeja ja jopa liikuntaa. Nykyisistä valtalajeistamme mm. jääkiekko, salibandy tai uinti ja golf ovat melko uusia tulokkaita niin urheiluna kuin liikuntanakin.

Silti on myönnettävä, että urheilulaji- ja osin liikuntamuotopohjainen tarkastelu tulee tässä kohtaa myös eräässä mielessä tiensä päähän. Jonkin verran tarkastelu selkeytti sekä termejä että käytäntöjä. Näillä urheilu- ja liikuntakäsitteillä on kuitenkin niin moninaiset eti(o)logiat, ettei tästä lähtökohdasta voida päästä pidemmälle.

Liikuntakulttuurin ja –politiikan käsitteistöä laajemmin avanneessa julkaisussa on tuotu seikkaperäisesti esiin näitä muita lähtökohtia käsitteisiin. Monitieteinen tutkimus, yhteiskuntapoliittiset tarpeet, eri instituutioiden – vaikkapa koululaitoksen, terveydenhoidon ja armeijan – tai kulttuurin, nuorisotyön ja yhteiskunnan eri sektoreiden toimintatavat vaativat erilaisten liikuntakäsitteiden käyttöä, vaikka kyse olisikin ikään kuin samasta ilmiöstä – liikkumisesta sen eri muodoissaan.

Kolmannen asteen käsitteyhtälöitä 1: mitä urheilu käsitteenä pitää sisällään?

Voisi kuvitella, että urheilu on yksinkertaisesti urheilulajien harrastamista. Suomalaisen liikuntakulttuurin historian ja käsite-evoluution valossa tärkeäksi käsitteellistämisen paikaksi on tullut liikunnan ja urheilun käsitteiden määrittely ja erottelu toisistaan. Historian saatossa on tosin erotettu toisistaan mm. työläisurheilu ja porvarillinen urheilu, amatööri- ja ammattilaisurheilu tavoilla, jotka nyt tuntuvat todella hassuilta ja silti ne olivat enemmän kuin totta vain muutamia vuosikymmeniä sitten.

Tietty urheiluseurajäsenyys saattoi jakaa sukuja tai ainakin ystävyysuhteita, esti osallistumasta kilpailuihin ja jopa olympialaisiin. Ammattilaiseksi leimaaminen johti usein jopa olympiamitaleiden poisottamiseen. Tällaisten nyt hyvin vanhanaikaisina pitämiemme rintamalinjojen merkitys oli valtava ja ne saattoivat rakentaa urheilija-, yhteiskuntaluokka- ja kansallisuusidentiteettejä erittäin merkityksellisillä tavoilla. Tässä

ei kuitenkaan tarkastella tämän tarkemmin käsitehistorioita näistä näkökulmista. (ks. Kokkonen 2013; Tiihonen 2014; Pirnes & Tiihonen 2010; 2011).

Edellä lähdettiin rakentamaan urheilukäsitteiden luokittelua urheilulajien näkökulmasta ja noustiin toiselle tasolle, josta määriteltiin neljä urheilukäsitettä eli junioriurheilu, kilpaurheilu, huippu-urheilu ja aikuisurheilu. Näissä kaikissa harrastetaan urheilulajeja, joita myös edellä hiukan luokiteltiin. Periaatteessa urheilulaji ei kuitenkaan määrittele näitä käsitteitä, vaan kaikki urheilulajit voivat kuulua mihin tahansa urheilun luokkaan näin määriteltynä. Jokin syy luokittelulle on kuitenkin ollut ja sitä nyt vähän tässä avataan.

Lähtökohtia on useita. Suomessa on ymmärretty hyvin varhain, että urheilu on erittäin merkityksellinen elämänalue ja siellä opitulla on tärkeä sija lapsen kasvussa aikuiseksi. Aatteellinen merkitys ymmärrettiin sekin hyvin konkreettisesti jo yli sata vuotta sitten. Urheilua on käytetty myös maanpuolustuksen, kansallisen ja paikallisen identiteetin, miesten ja naisten tasa-arvon tai epätasa-arvon, terveyden ja hyvinvoinnin, taloudellisen kilpailukyvyyn ym. ym. yhteydessä yhtenä selittävästä tekijänä. Urheilu ei ole siis ollut koskaan mikään viaton alue – se näkyy myös käsitteissä ja tietysti niiden taustalla olevissa aatteissa ja käytännöissä.

Konkreettisesti 2010-luvun Suomessa käsitteisiin vaikuttanevat eniten lasten ja nuorten kasvu ja siinä ehkä tärkeimpänä ajatus liikkumisen terveyttä ja hyvinvointia lisäävästä merkityksestä. Jakolinja, jota käsitteilläkin haetaan tässä yhteydessä on liikkumisen, leikkimisen, henkilökohtaisen liikunnan harrastamisen ja toisaalta tavoitteellisen, menestysorientoituneen ja vakavamielisen urheilemisen suhde.

Kyse ei ole pelkästään ei-urheilevien lasten ja nuorten asemasta, vaan myös urheilua harrastavien lasten viihtymisestä urheiluharrastuksessaan. Kiihkeät keskustelut koululiikunnasta ja nuorten valmennuksesta kietoutuvat yleensä juuri tähän kysymykseen eli minkälaista opetusta, ohjausta ja valmennusta nuoret saavat? Edistääkö se jatkuvaa liikunnan harrastamista tai huipulle pyrkivää valmentautumista? Kyse ei siis ole niinkään urheilemisen tai liikkumisen organisoitumisesta, vaan niistä suhtautumistavoista ja alakulttuureista, joihin urheilussa kasvetaan. Tämä selittää aika hyvin sen, miksi on niin vaikea yksiselitteisesti määritellä urheilua, kun pitäisi puhua ”hyvästä urheilusta” riippumatta siitä, tapahtuuko se 8-vuotiaiden pihapelissä vai ammattilaisurheilijoiden harjoituksissa.

Käsitteitä on kuitenkin pakko määritellä myös toiminnan organisoitumisen pohjalta, koska urheilemisen tuki välittyy organisaatio- tai tasopohjaisesti eikä sen mukaan, miten missäkin toimitaan. Toki kriittiset tiedot vaikkapa jonkin urheilulajin epäeettisistä käytännöistä vaikuttavat nekin joskus jopa valtion tukeen. Miten ”urheiluja” on sitten määriteltä ja luonnehdittu. Seuraavassa on erittäin lyhyesti esitetty, mitä kyseiset urheilun alakäsitteet pitävät sisällään.

Taulukko: Urheilun alakäsitteiden määrittelyä

Urheilu
Junioriurheilu
Lasten ja nuorten urheilu/liikunta
Ikäkausipurheilu kaikkine tasoineen
Junioripurheilu kaikkine tasoineen
Urheilullisten ominaisuuksien harjoittelu
Kaikki harrastamisen tasot

Kilpaurheilu
Kansallisen tason urheilu
Liiga-, eliitti-, gp-kisataso, nuorten SM-taso
Alue-, paikallis- ja divisioonatason urheilu
Kilpailumotivoitunut harjoittelemine
Amatööri- ja puoliammattilaistaso
Huippu-urheilu
Kansainvälisen tason (vammais)urheilu
Maajoukkue-, suurkisa-, mestareiden liiga -taso
Kansallisen tason huippu-urheilu
Menestysmotivoitunut valmentautuminen
Ammattilaistaso
Aikuis-/veteraaniurheilu
Aikuisten liikunta/urheilu
SM-, KKI-, kv. Veteraanikisataso
Urheilun ja liikunnan massatapahtumat
Kilpailu- ja kuntomotivoitunut harjoittelu
Vakavan harrastamisen taso

Taulukosta saa jonkinlaisen kuvan siitä, miten näitä eri urheilukäsitteitä voidaan erotella toisistaan. Käytännössähän tilanne voi olla se, että yhdessä urheiluseurassa harrastetaan kaikkia näitä ”urheiluja” sulassa sovussa, vaikka huippu-urheiluun onkin yhä enemmän syntynyt yrityspohjaisia seuroja, joilla useimmiten on yhdistyspohjainen ”emäseura” samalla nimellä. Urheiluseuratasolla keskeinen kysymys onkin usein se, ”kenen ehdoilla toimitaan?”

Yhtenä ratkaisuna on esitetty ”urheilijan polku” –ajattelua, jonka lanseerasi huippu-urheilun muutosta (HuMu) pohtinut ryhmä muutamia vuosia sitten (ks. Tiuhonen 2014). Polussa on eri vaiheet, joiden perusteella lapsia, nuoria ja aikuisia kasvatetaan urheilijaksi kunkin ikäryhmän omilla ehdoilla. Asian järjestämiseksi olisi ehkä ollut periaatteessa kaksi muutakin tapaa eli intergroida urheilu nykyistä paljon tiiviimmin koulujärjestelmään niin kuin joissakin maissa on perinteisesti tehty tai perustaa erikoisseuroja tiettyihin ikä- tai tasovaiheisiin.

Pohjoismaisessa hyväksi koetussa traditiossa on kuitenkin vahva merkitys vapaaehtoisuudella ja eri ikäpolvien yhteistoiminnalla, joten organisoitumistapaa ei visiossa kokonaan muutettu, vaikka ns. urheiluakatemiamaallia eli koulun, seurojen, asiantuntijoiden ja perheidenkin parempaa integroitumista rakennetaankin. Tulevaisuudessa nuoret urheilijat ovatkin yhä useammin seurojensa lisäksi osana jotakin alueellista urheiluakatemiamaa, mikä tuo käsitteellisesti uuden elementin kentälle. Urheiluakatemiassa on monia eri lajeja tietyltä alueelta ja nuoret urheilijat saavat sieltä palvelua ja tukea urheilemiseensa. Akatemiakäsitettä käyttävät tämän lisäksi myös monet seurata kasvattajajoukkueistaan tai farmiseuroistaan.

Käytännössä urheiluakatemiata sijoittuvat edellisessä mallissa junioriurheilun ja kilpa- sekä huippu-urheilun välimaastoon luoden polun, joka yhdistäisi kaikkein eniten sitoutuneet nuoret urheilemiseen ja valmentautumiseen maailmaan. Akatemiakäsitteellä on myös haluttu viestittää ns. kaksoisura-ajattelusta, joka on suomalaisessa mallissa otettu vahvaksi kivijalaksi eli urheilijan tulee voida myös opiskella ja hankkia siviilityö.

Tässä käytetty käsite junioriurheilu on usein määriteltu lasten ja nuorten liikunnaksi ja urheiluksi. Tällä on haluttu viestiä liikunnan merkitystä urheilemisen ohella. Käytännössä on kuitenkin niin, että urheiluseuroissa harjoitellaan ja urheillaan, mikä tarkoittaa tietysti myös liikkumista, mutta vain tietyltä osaltaan. Urheiluvalmennuksessa ja seuratoiminnassa laajemmin on runsaasti kasvatuksellisia ja eettisiä elementtejä ja siellä saa elämyksiä, identiteettiä, osallisuutta ja toimijuutta rakentavia kokemuksia. Pelkän liikkumisen tai liikunnan merkityksen korostaminen johtaa ajattelemaan vain henkilökohtaista terveyttä ja kuntoa, mikä tulee urheilemisen ja fiksun harjoittamisen kautta, mutta se ei voi olla urheilutoiminnassa keskeistä.

Käsitteellisesti ja käytännössäkin on ollut jonkin verran ohiampuvaa vaatia urheiluseuroja toimimaan henkilökohtaisen liikkumisen edistäjinä, mikä ei tarkoita sitä, etteikö urheilemisen näkökulmastakin olisi hyvä, että urheilussa on leikin elementtejä tai että siellä opitaan monipuolisia liikunnallisia taitoja. Siksi tässä suositellaan käytettäväksi junioriurheilua, jonka sisällöt voivat olla monenkirjavia, koska termin alle mahtuvat niin yksilö- kuin joukkuelajit, ikäkaudet noin 8-vuotiaista noin 18-vuotiaisiin ja tietysti kaikki tasot.

Samalla on huomautettava, että junioriurheilun kehittämiseksi tarvitaan yhä enemmän osaamista, jossa otetaan paremmin huomioon lasten ja nuorten ryhmät, joiden on jostakin syystä vaikea päästä mukaan urheilutoimintaan tai liikunnan harjoittamiseen. Harrasteliikunnan käsitteen alle onkin tässä luokittelussa sijoitettu toiminta, jonka motiivipohja on urheilemisessa ja kisailmisessa, mutta joka on tarkoitettu sellaisille lapsille ja nuorille, jotka eivät pysty tai halua osallistua liian vaativaan urheiluseuratoimintaan. Tällaiseen on suurta tarvetta ja toiminnan järjestäjinä voivat olla perinteiset urheiluseurat, mutta järjestäjätahoja voi olla muitakin. Tämä on myös yhteiskuntapoliittisesti tärkeä asia.

Toinen seikka, joka on mainittava tässä yhteydessä on, että myös liikuntaseuratyypiseen toimintaan on tarvetta. Tämä ei ole ikäkausipohjainen ongelma, vaan eri-ikäisten liikuntaa sen eri muodoissaan yhdessä harrastavien yhdistyksiä ja seuroja tarvittaisiin nykyistä enemmän. Käytännössä on kuitenkin niin, että tällaisia liikuntaseuroja on yllättävän vähän. Suomen Latu ry:n paikallisyhdistykset ja eri kansanterveysjärjestöjen paikallisyhdistykset sekä eläkeläisjärjestöt ja -yhdistykset ovat olleet aktiivisia, mutta yleisliikuntaseuroja on vähän. Sen sijaan monet urheiluseurat ovat kehittäneet mm. terveyttä ja hyvinvointia lisäävää toimintaa niin, että ne tuottavat tällaisia palveluja mm. kunnille ja yrityksille (ks. www.kolmaslahde.fi)

Käsitteellisesti on myös vaikea erottaa toisistaan kilpa- ja huippu-urheilua tai edes kilpa- ja huippu-urheilijaa. Taulukossa peruserona on pidetty kansallisen ja kansainvälisen tason urheilua – usein yhtenä tunnusmerkkinä on pidetty olympiatasoa. Käytännössä olympialaisissa on nykyään lajeja, joita juuri kukaan ei edes tunne eikä niitä kovin paljon harrastetakaan, kun taas maailman ehdottomasti tärkeimmän urheilulajin – jalkapallon – olympiataso on alle 23-vuotiaiden taso.

Tässä ei kuitenkaan kannata antautua keskusteluun siitä, mitä eri lajien huipulle pääseminen vaatii. Voitaneen kuitenkin ajatella, että huippu-urheilun merkitys ei ole pelkästään kiinni siitä, miten paljon kyseistä lajia harrastetaan tai edes seurataan Suomessa. Pienenkin lajin kansainvälinen huippu-urheilija noteerataan. Toisaalta on tärkeää tunnistaa se, että joissakin erittäin suosituissa (joukkue)lajeissa huippu-urheiluksi tulisi määritellä sijoittuminen maailman rankingin perusteella esimerkiksi 40 tai jopa 50 parhaan maan joukkoon tai seurajoukkueetasolla esimerkiksi 30 parhaan eurooppalaisen joukkueen ryhmään.

Kansainvälisen ja myös suomalaisen urheilujärjestelmän viime vuosien yksi erittäin huomattava piirre on ollut se, että vammais(huippu)urheilu on noussut lähes samaan asemaan muun huippu-urheilun kanssa.

Paralympiaurheilu ja olympiaurheilu toimivat nykyään hyvin integroidusti keskenään ja vammaishuippu-urheilijoiden arvostus on noussut suuresti. Käsitteellisesti vammaishuippu-urheilu kuuluukin tässä luokittelussa huippu-urheilun sisään. Sen sijaan junioritasolla ja kilpaurheilun tasolla vammaisurheilu ei ole niin hyvin integroitua, että sen voisi sijoittaa näiden käsitteiden alle. Ne kuuluvatkin erityisliikunnan käsitteen alle tässä luokittelussa.

Aikuisurheilu, joka aiemmin tunnettiin veteraanuurheiluna, on uusi käsite. Aikuisurheilun erottamista erilleen puoltaa se, että vain osassa urheilujärjestöjä ja –seuroja harjoitetaan aikuisurheilua. Aikuisurheilulla on oma liittonsa ja omia erikoisseurojaan, vaikka jäsenenä on tietysti myös urheiluseuroja. Aikuis-, veteraani- tai ikämies-/naisurheilua järjestetään sekä aikuisurheiluliiton alaisuudessa että eri lajiliittojen alaisuudessa, koska kaikki lajit eivät ole edustettuina aikuisurheiluliitossa.

Aikuisurheilun erottamista muusta urheilusta puoltaa ainakin kaksi asiaa eli se, että aikuisurheilu on ollut ikään kuin ”lapsipuolen” asemassa urheilun kehittämisessä sekä se, että kiinnostus aikuisurheilua kohtaan on kohtalaisen voimakkaassa nousussa. Aikuisurheilussa korostuu kilpailun ja valmentautumisen lisäksi myös keski-ikäisten ja ikääntyneiden hyvinvointi, terveys ja toimintakyky.

Edellä luonnehdittiin kutakin urheilun alakäsitettä lyhyesti ja tuotiin esille muutamia ongelmia ja kehityskohteitakin käsitteiden käytön näkökulmasta. Seuraavaan taulukkoon on koottu myös muita luonnehdintoja, joilla eri käsitteitä on eri yhteyksissä määritelty. Monia muitakin luonnehdintoja on tosin esitetty. Luonnehdintojen tai perustelujen rikkaus kuitenkin kertonee siitä, miten moneen eri suuntaan voidaan periaatteessa yksinkertainen jonkun urheilulajin harjoittaminen levittää eikä tässä ole lainkaan mainittu vaikkapa kaikkia niitä fysiologisia tai neuromuskulaarisia vaikutuksia, joista saamme jatkuvasti lehdistä lukea.

Taulukko: Urheilukäsitteiden luonnehdintoja.

Urheilukäsitteet	Luonnehdintoja	Luonnehdintoja	Luonnehdintoja	Luonnehdintoja
Junioriurheilu	Aktiivisuus	Osallisuus	Kasvu ihmisenä	Yhdenvertaisuus
Kilpaurheilu	Itsen kehittäminen	Yhteenkuuluvuus	Paikallisidentiteetti	Aluepolitiikka/ paikalliskulttuuri
Huippu-urheilu	Osaamisen kehittäminen	Kansallinen identiteetti	Kansainvälinen kilpailukyky	Integriteetti, etiikka, globaali kulttuuri
Aikuis-/veteraanuurheilu	Aktiivisuus	Toimintakyky	Hyvinvointi	Ikäpolitiikka

Taulukon käsitteistä kannattanee nostaa esiin yksi ajankohtainen käsite, jota käytetään usein, mutta ehkä hiukan monenlaisin tavoin. Kyse on integriteetistä. Käsittehen tarkoittaa sitä, että jollakin yhteiskunnan osajärjestelmällä eli tässä siis urheilujärjestelmällä on tai voi olla tietty itsemääräämisoikeus suhteessa omiin asioihinsa. Urheilun tai tarkemmin jonkun lajin säännöt mm. määräävät sen, mikä lajissa on sallittua ja mikä ei. Osajärjestelmälle on voitu antaa myös oikeus määrätä sanktioita eli rangaistuksia niille, jotka näitä osajärjestelmän sääntöjä rikkovat.

Julkisuudessa näitä tapauksia ovat olleet mm. dopingsäännöt ja niiden rikkomisesta annetut urheilun (yleensä joko kansainvälisen tai kansallisen liiton) sisäiset rangaistukset. Myös väkivaltatapaukset ja lasten hyväksikäyttötapaukset ovat olleet esillä. Tällöin ongelmaksi on tullut se, milloin urheilun sisäinen tapahtuma muuttuu esim. yleisen rikosoikeuden asiaksi tai milloin tietty rangaistus ylittää esimerkiksi

yksilön perustuslailliset oikeudet vaikkapa ammatinharjoittamiseen. Ammatinharjoittamisen estäminen urheilun sisäisin säännöin kumoutui urheilijoiden osalta ns. Bosman-tapauksen yhteydessä, kun urheilujärjestelmien karanteenisäännösten katsottiin rikkovan yksilön oikeuksia vapaaseen työssäkäyntiin EU-alueella. EU-säädökset ylittivät tällöin urheilujärjestelmien itsemääräämisoikeuden.

Kolmas integriteettikysymys, joka on usein esillä koskee Veikkaustoimintaa tai laajemmin urheilun sponsorointia – ja vielä laajemmin urheilujärjestelmien suhdetta kansallisvaltion tai esimerkiksi EU:n. Lähtökohta lienee se, että urheilujärjestöt pitäisivät mielellään kiinni omista erityisoikeuksistaan koskien itse urheilua ja varmaan osin sen rahoitustakin. Kansainvälinen olympiakomitea ja kansainväliset urheilun lajiliitot tai liigathan saavat suuren osan tuloistaan televisiosopimuksista, joihin esimerkiksi YLEllä ei aina ole varaa.

Toisaalta vaarana on esimerkiksi se, että ns. pelimanipulaatio eli urheilun veikkaustoiminnan käyttö rikollisesti on lisääntynyt ja samalla se on vaarantanut laillisesti toimivaa veikkaustoimintaa. Tätä kautta tietysti myös urheilua itseään ja sen rahoitusta.

Integriteettikäsitteen käyttö onkin näissä erilaisissa asioissa ollut ulkopuoliselle hankalasti avautuva. Integriteettikysymys ei ota kantaa siihen, onko kyse urheilujärjestelmän kannalta hyvästä vai huonosta asiasta – se vain koskee tätä itsemääräämisasiaa. Integriteettiongelma voi tulla määritellä tilanne, jossa urheilujärjestelmän ja esimerkiksi valtion tai EU:n välillä on intressiristiriita. Suomessa esimerkiksi on sovittu EU:sta poiketen, että Veikkaus oy:llä on yksinoikeus urheilun rahapelitoimintaan, mikä perustuu sen yleishyödyllisyyteen ym. perusteisiin.

Intressiristiriita ja integriteettiongelma tästä syntyi mm. silloin, kun KHL-seura Jokerit mainosti paidassaan ulkomaista rahapeliyhtiötä, joita muut liigan joukkueet saavat käyttää sponsoreinaan, mutta Jokerit ei kansallisen lainsäädännön perusteella. Jokerit siis kärsi kansallisesta lainsäädännöstä globaaleilla markkinoilla, kun Suomi oli vaatinut ja saanut omalle rahapelijärjestelmälleen itsemääräämisoikeuden EU:ssa.

Integriteettikysymysten suhteen tuleekin olla tarkkana, mistä ja kenen integriteetistä on kysymys. Ja onko tälle itsemääräämisoikeudelle perusteita vai ei. Yleisesti varmaan hyväksytään urheilujärjestelmille suhteellinen integriteetti eli esimerkiksi oikeuslaitosta ei kannata rasittaa asioilla, joissa on kyse urheiluun normaalisti kuuluvista riskeistä ja jotka urheilun sisäisillä rangaistuksilla ja esimerkiksi vakuutuksilla voidaan yleisesti hyväksyttävästi sanktioida ja korvata. Tämä vaatii jatkuvasti eettistä seurantaa urheilujärjestelmiltä, mutta myös ulkopuolisilta.

Vaikeampi kysymys lienee toiminta globaalien talouden ja oikeuden ympäristöissä. Missä esimerkiksi menee raja kansainvälisen olympiakomitean oikeuksissa rahastaa TV-yhtiöitä ja muita sponsoreita tuotteesta, jonka rakentaa ja rahoittaa yleensä järjestäjäkaupunki, maa ja urheilun lajiliitot tuhansina vapaaehtoisineen. Tai miten Suomi perustelee jatkossa poikkeuslupaansa rahapelikysymyksessä, kun muuten olemme olleet EU:n mallikansalaisia ja kun poikkeuslupa estää suomalaisia seuroja hankkimasta sponsoritukea ulkomaisilta rahapeliyhtiöiltä, jotka saavat tukea heidän kilpailijoitaan?

Kolmannen asteen käsitteytälöitä 2: mitä liikunta käsitteenä pitää sisällään?

Liikuntakäsitteen historiassa merkittävintä lienee ollut se, että Jyväskylän yliopistoon perustettiin reilu 50 vuotta sitten liikuntatieteellinen tiedekunta. Liikuntatieteellinen tutkimus vakiinnutti käsitteen aika

nopeasti urheilukäsitteen rinnalle. Myös urheilupolitiikka sai ensin rinnalleen liikuntapolitiikan ja myöhemmin on jo puhuttu pelkästään liikuntapolitiikasta, kun on tarkoitettu myös urheilupolitiikkaa.

Sanana liikunta ei ole aivan ongelmaton, koska sillä ei yksin voi kuvata toimintaa, mikä on perusasia liikunnassa eli liikkuminen. Minä liikun, sinä liikut, hän liikkuu, mutta minä liikunnan, sinä liikunnat, hän liikuntaa, ei tarkoita mitään. Meidän pitääkin harrastaa tai harjoittaa liikuntaa, vaikka voimme aivan hyvin urheilla ilman apusanoja. Liikunta on kuitenkin oivallinen sana kuvaamaan ilmiökokonaisuuksia, joita ovat vaikkapa ryhmä-, joukko-, kunto-, terveys-, ilmaisu-, kilpa- ja perheliikunta.

Liikuntatieteellisen tiedekunnan nimikin oli välillä liikunta- ja terveystieteellinen tiedekunta, mikä saattoi johtua tiedepoliittisesta painotuksesta, mutta ehkä myös yleisemmästä käsitteellisestä keskustelusta. Nykyään se on jälleen liikuntatieteellinen tiedekunta (tosin englanninkielinen nimi on 3.2.2015 Faculty of Sport and Health Sciences). Urheiluelämässä eli –järjestöissä tyydyttiin pitkään liikuntakäsitteeseen, koska se laajensi urheilun joskus liian kapeasti ymmärrettyä maailmaa laajemmaksi. Viime vuosina on kuitenkin ollut havaittavissa jonkinlaista tyytymättömyyttä liikunta-, mutta ehkä myös urheilukäsitteeseen.

Taustalla on urheilulle ikäviä tapahtumia, mutta myös liikunnan merkityksen hivuttautumista yhä enemmän terveysliikunnan suuntaan. Jos urheilu ja liikunta tarkoittivat 1980-luvulla yleisesti lähes samaa asiaa, niin nyt 2010-luvulla liikunta on selvästi eriytynyt urheilukäsitteestä. Jotkut tosin väittävät, että myös urheilu on eriytynyt liikuntakäsitteestä – kummatkin arviot lienevät oikeansuuntaisia.

Globalisaatiota ei voi tässäkään unohtaa: englanninkieli hallitsee ja kun kansainvälisissä yhteyksissä puhutaan yleisimmin sport-käsitteen avulla, on syntynyt painetta yhdenmukaistaa suomalaistakin käsitteistöä. Urheilujärjestöjen sisällä onkin yhä useammin kuultu sanaa ”sportti”, jolla on yritetty kuvata varsinkin sitä osaa liikuntakulttuurista, joka on järjestöjen toiminnassa keskeistä (Valtakunnallisen liikunta ja urheilujärjestö Valo ry:n nettisivukin löytyy osoitteesta www.sport.fi). Käsitteen sisältöä ei ole vielä lukoonlyöty eikä ole varmaa yleistykö se Suomessa, mutta mahdollinen kehityskulku sekin käsitteellisesti on.

Kansainvälisesti asia ei kuitenkaan ole ehkä yhtään sen parempi kuin meillä Suomessakaan. Tarvetta erilaisille liikunta- ja urheilukäsitteille on nimittäin muualla yhtä lailla kuin on ollut Suomessakin. Englannin käsitteistöä löytyvät mm. termit exercise (käännetään joskus liikunnaksi, vaikka tarkoittaa erilaista harjoittelua), train (valmentaa, valmentautua, harjoitella), coach (valmentaa, valmentaja) ja manager (manageri, päävalmentaja) jne.

Koululiikuntaa lähellä olevia paljon käytettyjä termejä ovat mm.: physical education (liikuntakasvatus, jolla kuitenkin on suomalaista kontekstia laajempi merkitys koulu- ja urheilujärjestelmien erilaisuuden vuoksi), physical activity (liikunta-aktiivisuus, fyysinen aktiivisuus tai liikunnallinen aktiivisuus) tai health enhancing physical activity (terveyttä edistävä liikunta tai terveysliikunta), applied physical activity (erityis- tai soveltava liikunta) jne.

Liikuntaterminologiaa ovat mm. sport for all (liikuntaa kaikille tai kaikille sopivaa liikuntaa), recreation (virkistysliikunta ja kaikenlainen liikkuminen, jolla on virkistys- tai ”uutta luova” ulottuvuus, usein liikuntatieteelliset tiedekunnat pitävät sisällään recreation ja sport sciences), outdoor activities/sport (luonto- tai ulkoliikunta), leisure tai leisure time activities (vapaa-aika, vapaa-ajan liikunta ja harrasteet).

Urheilun puolelta löytyvät tietenkin on top sport (huippu-urheilu), competitive sport (kilpaurheilu), junior/senior sport (juniori- ja senioriurheilu, joka tosin tarkoittaa normaalia aikuisten sarjaa), masters’

sport (aikuis- tai veteraaniurheilu), extreme sport (suomeksikin kai extremeurheilu), sport career (urheilu-ura) ja club sport (seuraurheilu), school, college ja university sport (koulu-, college- ja yliopistourheilu).

Käsitteistöön kuuluvat myös endurance sport/exercise (kestävyydurheilu tai –liikunta), aerobic ja anaerobic sport/exercise (aerobinen ja anaerobinen liikunta), gym sport/exercise (kuntosaliharjoittelu), aesthetic/dance sport/exercise (esteettinen, ilmaisullinen, tanssillinen liikunta ja urheilu) jne. Tässä oli mainittu vain osa englanninkielisestä varsin laajasta käsitteistöstä. Jos urheilu- ja liikuntakäsitteiden rajaa haluaisi vetää, niin se menisi kai käsitteiden sport ja physical activity välillä. Tällainen rajanveto on kuitenkin englantia puhuvissa maissa hiukan toisenlainen kysymys kuin Suomessa.

Selvää on, että jokaisessa kulttuurissa on melkein samanlaisia tarpeita käsitteellistää liikunnan ja urheilun käytäntöjä. Lainaamalla toisesta kielestä ja kulttuurista käsite suomalaisen todellisuuteen saattaa olla karhunpalvelus, jolla ei edistetä liikuntakulttuuria eikä edes helpoteta kansainvälistä kanssakäymistä. Saattaisihan olla, että suomalaisesta käsitteistöstä ja varsinkin käytännöistä löytyisi jopa vientituotteita, koska olemme osanneet käsitteellistää tiettyjä käytäntöjä oivallisesti.

Voisi esimerkiksi kuvitella, että seuraavan trendi löytyy jostakin liikunnan ja hyvinvoinnin yhdistämisestä tai liikunnan ja kulttuurin luovasta kombinaatiosta tai vaikkapa paikallaanolon, liikkumattomuuden tai vähän liikkuvien käsitteiden ja käytäntöjen alalta. Tai miksei urheilijan polku tai jokin muu urheilun käytäntöjen kehittämisessä syntyvä innovaatio olisi sellainen, jonka voisi myös viedä pois Suomesta. Tällöin täytyisi tietysti keksiä myös toimiva englanninkielinen ilmaisu alunperin suomalaiselle käsitteelle.

Suomalaista liikuntakäsitteistöä tarkastellessa huomaa kansainvälisen vaikutuksenkin, mutta yllättävän kotoperäisiä monet käsitteet ovat. Huomionarvoista on myös käsite-ekosysteemin laajuus. Viidestä liikunnan alakäsitteestä rakentuu aika kivuttomasti käsitepuu, jossa on 23 alaoksa eikä tässä ole vielä läheskään kaikkia mainittu. Osa käsitteistä on lähes synonyymeja toisilleen, mutta suurimmalla osalla on hyvin vakiintunut paikka suomalaisessa liikuntakäsitteistössä ja –käytännöissä.

Jaottelu ylä- ja alakäsitteisiin on tehty tässä ajatellen yläkäsitteiden suhdetta toisiinsa niin, että koko liikunnan kenttä tulisi katettua. Selvää on, että esimerkiksi kuntourheilu, -liikunta, terveyttä edistävä liikunta ja terveystliikunta muodostavat historiallisesti loogisen jatkumon, mutta tässä luokittelussa ne on jaettu toisin juuri em. syystä.

Taulukko: liikunnan käsitteet alakäsitteineen.

Liikunta
Arkiliikunta
Omaehtoinen liikunta
Hyötyliikunta
Työmatkaliikunta
Perheliikunta
Työliikunta
Kuntoliikunta
Luontoliikunta
Ulkoilu
Ryhmäliikunta
Kuntourheilu

Kuntoilu
Harrasteliikunta
Lähiliikunta
Sosiaalinen liikunta
Höntsäily
Puulaakurheilu
Terveysliikunta
Terveyttä edistävä liikunta
Ennalta ehkäisevä liikunta
Kuntouttava liikunta
Toimintakykyä parantava liikunta
Erityisliikunta
Soveltava liikunta
Erityisryhmien liikunta
Vammaisliikunta
Vammaisurheilu
Toimintakyvyltään heikentyneiden liikunta

Listassa on hengästyttävän paljon käsitteitä ja silti tämä on vain pintahipaisu niihin mahdollisiin käsitteisiin, joita liikuntakulttuurin ymmärtämiseksi tarvitaan. Lähtökohtana voisi hyvinkin perustellusti olla kolmijako suoritusurheilu, terveysliikunta ja kokemusliikunta, liikkumisen ja urheilun erilaiset kokemuksellisuudet tai liikuntasuhteet, joita liikuntasosiologiassa yleisesti käytetään. Liikunta-alan asiantuntijat tarvitsevat noiden lisäksi monenlaisia käsitteitä, joilla liikunnan asiaa viedään eri ihmisryhmille (sukupuolet, ikäpolvet jne.), yhteiskunnan eri sektoreille ja hallinnonaloille. (vrt. Tiihonen 2014).

Taulukkoon on kuitenkin pyritty sisällyttämään tunnetuimmat liikuntakäsitteet. Listasta tosin puuttuvat edellä englanninkielisinä esille tulleet koululiikunnan tai koulun liikuntakasvatuksen käsitteet.

Lähtökohtanaan voi pitää vanhemmille ikäpolville tuttua jakoa voimisteluun ja urheiluun, joista kummastakin annettiin eri numerokin. Liikunta syrjäytti käsitteenä tuon kahtiajaon jo 1970-luvulla, jonka jälkeen käsitteistö ja käytännöt ovat edelleen kehittyneet.

Nykyään puhutaan liikunnasta varhaiskasvatuksessa eli päiväkodeissa ja esikoulussa, mutta myös alle kouluikäisille suunnatuissa kerhoissa. Tähän ikäryhmään liittyviä liikuntakäsitteitä ovat mm. motoriikka, motorinen oppiminen, leikki, liikunnalliset perustaidot jne. Kun lapset menevät esi- ja alakouluun korostuvat liikunnassa mm. ryhmäytymiseen, osallisuuteen, perustaitojen kehittämiseen, liikuntamotivaation synnyttämiseen jne. liittyvät käsitteet, joissa pedagogiset (kasvatukselliset) ja didaktiset (opettamiseen) liittyvät tekijät ovat tärkeällä sijalla. Erikseen käytetäänkin termejä liikuntapedagogiikka (liikuntakasvatus) ja –didaktiikka (liikunnan opetusoppi).

Koulun liikuntakasvatus on perinteisesti jaettu kahteen tavoitteeseen eli kasvattaminen liikuntaan ja liikunnan avulla kasvattaminen. Jaolla on tuotu esiin juuri koulun merkitystä kasvattajana, joka poikkeaa jonkin verran siitä, miten urheiluelämässä ajatellaan lapsia kasvatettavan. Koulussa halutaan liikuntaa käyttäen tietoisesti lasten ja nuorten kasvattamiseen, mikä ajatus tosin on yhä enemmän läsnä myös urheiluseuratoiminnassa.

Käytännössä ja myös käsitetasolla koululiikunta kuitenkin pyrkii erkautumaan yhä enemmän urheilulajisidonnaisuudesta puhumalla motorisista perusvalmiuksista ja liikunnallisista perustaidoista, joita ovat mm. motoriseen tasapainoon kuuluvat perustaidot eli esim. kieriminen, väistäminen tai heiluminen. Liikkumistaitoihin kuuluvat juokseminen, hyppääminen ja loikkiminen, kun välineen käsittelytaitoja ovat mm. heittäminen, potkiminen ja vierittäminen.

Koululiikunnassa käytetään nykyään myös ikääntyneiden liikunnassa tutuiksi tulleita toimintakyökäsitteistöä, kun on huomattu lasten ja nuorten liikuntataitojen ja liikkumisen määrän vähentyneen huolestuttavasti. Fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn ja hyvinvoinnin termit kuuluvat siis tulevaisuudessa myös koululiikuntaan, jonka tavoitteena on muuttua ”täysiveriseksi hyvinvointioppiaineeksi”, mitä on jo pitkään edesauttanut terveystiedon opetus.

Tutuiksi käsitteiksi muotoutunevat myös koettu pätevyys, motivaatio ja me-henki, jotka viestittävät siitä, että koululiikunnassa oppilaan täytyisi tulla hyväksytyksi, kokea onnistumisia ja että hänen ääntään kuunnellaan niin, että hän voi myös vaikuttaa asioihin koululiikunnassa.

Tässä ei ole mahdollisuus mennä kovin syväälle jokaisen käsitteen taustalla oleviin ajatuksiin liikunnasta, sen luonteesta ja merkityksistä. Näitä on avattu laajemmin aiemmassa liikuntakulttuurin käsitteitä tarkastelleessa julkaisussa (Tiihonen 2014).

Iso osa taulukossa mainituista käsitteistä on ymmärrettäviä ilman tarkkaa sanallista selostustakin. Toisaalta käsitelmäärittelyt voivat olla erittäin hankalia silloin, kun ne liittyvät vaikkapa tiettyjen ryhmien asemaan erilaisissa järjestelmissä. Erityisliikunta oli esimerkiksi pitkään erityisryhmien liikunta, jota ei nykyään suosita, koska sillä identifiottiin ihmisryhmiä heidän vammansa tai sairautensa takia. Nykyään käytetäänkin jo aika yleisesti käsitettä soveltava liikunta, jolla viestitään tarvetta muuttaa liikuntaa erilaisille ihmisille soveltuvaksi.

Integraation ja inklusion käsitteet liittyvätkin monin tavoin liikuntaan ja urheiluun. Vammaishuippu-urheilu on integroitunut monin tavoin muun huippu-urheilun kanssa, mutta koko vammaisurheilun kenttä ei ole vielä samassa tilanteessa. Kaikki lapset ja nuoret eivät myöskään käy koulua, opiskele tai saa liikunnanopetusta samoissa ryhmissä kuin muut. Tällöin puhuttaisiin (täydellisestä) inklusiosta, joka ei ehkä ole mahdollista eikä järkevääkään kaikkien lasten ja nuorten kohdalla. Erityisjärjestelyjä, erilaisia pienryhmiä, didaktisia ja pedagogisia menetelmiä ja sovellettua liikuntaa tarvitaan varmasti tulevaisuudessakin.

Monen liikuntakäsitteen takana on myös organisaatioita – luontoliikuntaan ja vaikkapa työliikuntaan tai perheliikuntaan erikoistuneita järjestöjä, yrityksiä ja laitoksia on olemassa. Ryhmäliikuntaa ja kuntosalitoimintaan pyörittävät Suomessa pääosin yritykset, vaikka myös kunnat ja järjestöt ylläpitävät toimintaa. Uusia liikuntamuotoja ja toimintatapoja syntyykin ja synnytetään jatkuvasti. Ja siten myös uusia käsitteitä, joilla ei siis ole välttämättä esimerkiksi mitään tutkimuspohjaa eikä välttämättä suurta liikunnallista asiantuntijuuttakaan.

Esimerkiksi E-urheilu eli siis tietokoneohjelmien avulla erilaisten laitteiden avulla ohjattu urheilu on yksi esimerkki tästä kehityskulusta. Tällä ei siis tarkoiteta tietokonepelejä, joissa pelataan eri urheilulajeja, mutta ei itse liikuta. E-urheilussa urheillaan ja liikutaan. Tämä elektronisen liikunnan ja urheilun alue tulee jatkossa tarvitsemaan enemmänkin uusia käsitteitä, jotta se olisi suurelle yleisölle ymmärrettävää.

Eriyksen tärkeää on ymmärtää se, että liikuntakäsitteiden taustalla vaikuttavat monet yhteiskuntapolitiittisesti tärkeät tavoitteet. Arkiliikunnalla esimerkiksi viestitään liikkumisen tärkeydestä tai paikallaanolon ja istumisen vastustamisesta arjessa. Harrasteliikunnan yhtenä pontimena on ollut nuorten liikunnasta ja yhteisöistä syrjäytymisen ehkäiseminen, osallisuuden ja toimijuuden korostaminen. Terveysliikuntaa edelsivät ennalta ehkäisevä liikunta, terveyttä edistävä liikunta ja sille läheisiä termejä ovat mm. toimintakykyä parantava liikunta ja kuntouttava liikunta.

Tulevaisuudessa käytettäneen yhä enemmän käsitteitä, joissa liikunta yhdistetään yleiseen hyvinvointiin, kulttuuriin ja liikunnan erilaisiin sosiokulttuurisiin merkityksiin ja liikunnasta saataviin kokemuksiin. Liikkumisen hyödyt kun eivät rajoitu sen fyysisiä ominaisuuksia parantaviin tekijöihin, vaan vaikutukset koskevat laajasti koko ihmisen elämää ja elämäntapaa tai –tyyliä. Alla olevaan taulukkoon on listattu joitakin seikkoja, joita voi löytää edellä esitettyjen liikuntakäsitteiden perusteluina tai taustalla vaikuttavina tekijöinä.

Taulukko: Liikuntakäsitteiden erilaisia luonnehdintoja.

Liikuntakäsitteet	Luonnehdintoja	Luonnehdintoja	Luonnehdintoja	Luonnehdintoja
Arkiliikunta	Hyvinvointi	Sosiaalisuus	Viihtyvyyys	Yhteiskuntapolitiikka/-suunnittelu
Kuntoliikunta	Toimintakyky	Työkyky	Hyvinvointi	Liikuntapolitiikka/-suunnittelu
Harrasteliikunta	Osallisuus	Toimijuus	Syrjäytymisen ehkäisy	Nuorisopolitiikka/-kulttuuri
Terveysliikunta	Terveys	Toimintakyky	Hyvinvointi	Sosiaali- ja terveystpolitiikka
Eriyisliikunta	Toimintakyky	Inklusio	Integraatio	Tasa-arvopolitiikka

Liikkuminen, liikunta ja jopa liikkumattomuus yhdistyvät siis monin eri sitein muihin käsitteisiin, jotka taas voivat olla osasina monissa sellaisissa toiminnoissa ja yhteiskuntapolitiikan lohkoissa, joilla ei äkkipäätään näe mitään yhteyttä liikkumiseen tai liikunnan harrastamiseen. Viime vuosikymmeninä onkin vahvistunut käsitys liikkumisen tai vaikka vain pelkän fyysisen aktiivisuuden merkityksestä ihmisen terveydelle ja hyvinvoinnille. ”Istuminen tappaa” –tyyppiset sloganit vertautuvat ”tupakka tai voi tappaa” –sloganeihin, joilla kiteytettiin aikanaan tutkimustuloksia noiden aineiden vaarallisuudesta.

Tämä liikunnan uudenlainen asemoituminen terveyden ja hyvinvoinnin tuojaksi tuottaa myös uusia ongelmia. Kun Helsingin opetusvirasto päätti lakkauttaa tuen koulujen välisille urheilukilpailuille siirtäen samalla varoja mobiiliavusteiseen liikuntaan, se perusteli päätöstään sillä, että urheilu tavoittaa vain liikunnallisesti muutenkin aktiiviset koululaiset. Passiivisemmille uudentyyppiset, kaikille sopivat liikunta-aktiivisuuden muodot olisivat sen mielestä parempia.

Perustelu on sinänsä ymmärrettävä ja linjassa Helsingin kaupungin terveys- ja hyvinvointistrategioiden kanssa, mutta samalla se osoittaa käsitteiden ja käytäntöjen välisen siteen ongelmallisuuden. Miksi urheilijoita ja urheilumaailmaa rangaistaan siitä, että liikuntaa edistetään? Ei sekään ole oikein, että eliittikulttuuri kärsii siitä, että hyvinvointia lisäävää arjen kulttuuria tuetaan. ”Kuorolaulu lisää elinikää” – ajattelu on sekin uudentyyppinen ajatus kulttuurin merkityksestä aiempiin elitistisiin tai aatteellisiin malleihin verrattuna.

Jos kulttuuri ja liikunta otetaan täysivaltaisesti osaksi terveys- ja hyvinvointipolitiikkaa, niin loogista olisi, että resurssoinnissakin ne nähtäisiin tämän sote-puolen osana. Eliittikulttuurilla ja –urheilulla on muita merkityksiä ihmisille, yhteisöille ja yhteiskunnalle, joita ei voi palauttaa suoraan terveysperusteluihin, vaikka kyllä niissäkin on monenlaisia hyvinvointihyötyjä nähtävissä. Koululaisurheilun kokemukselliset, yksilön ja yhteisön identiteettiä, osallisuutta ja toimijuutta vahvistavat merkitykset ovat esimerkiksi juuri sellaisia, joita jokaisessa hyvinvointistrategiassa korostetaan ja joita ei korvaavaksi ajatellulla mobiilituetulla liikkumisella todennäköisesti tavoiteta.

Tässä luvussa aukaistiin liikuntakäsitteen ala- ja rinnakkaiskäsitteet ja pohdittiin niiden toimivuutta mm. englanninkielen käsitteiden kanssa ja muutamien esimerkkien kautta. Liikuntakäsitteitä on paljon ja niiden luokittelu ei ole helppoa, sillä osa niistä on päällekkäisiä, niiden syntyhistoriat ovat erilaisia ja ne aukeavat eri käyttöyhteyksiinsä moninaisin tavoin. Niistä on kuitenkin mahdollista rakentaa ymmärrettävä kokonaisuus suhteuttamalla ne toisiinsa ja avaamalla niiden taustoja.

Auktorisoitua mallia liikuntakäsitteiden hierarkioista ei ole mahdollista rakentaa, mutta edellä esitetyllä tavalla käsittekokonaisuudesta saa ymmärrettävän kuvan. Konkreettisista urheilulajeista ja liikuntamuodoista käsin katsottuna liikuntakäsitteistä kasvaa apinaleipäpuun kaltainen rakennelma, jossa pienimmät oksat ovat liikuntamuotoja, isommat oksat liikunnan alakäsitteitä ja runkona voi nähdä liikuntakäsitteen. ”Liikuntaleipäpuu” elää sekin ympäristössä, jossa monet muut käsitteet ja jopa yhteiskuntapolitiikan osat ruokkivat itse puuta. On hyvä ymmärtää, minkälaisessa käsitteympäristössä liikuntaleipäpuu Suomessa ja myös kansainvälisesti elää.

Neljännän asteen käsitteytäjä: urheilu ja liikunta toimijakentässä

Urheilu- ja liikuntakäsitteitä ei voi ymmärtää kunnolla ellei tiedä, missä niitä käytetään ja kuka niitä käyttää. Yksi rajalinja menee mediassa, jossa urheilu löytyy urheilusivuilta ja –osastoilta, kun liikunta on yleisimmin sijoitettu terveys- ja hyvinvointiosastoille. Jako on periaatteessa selkeä, vaikka silläkin on omat ongelmansa (vrt. Tiihonen 2014).

Muulla yhteiskunnassa käsitteiden erot eivät ole yhtä selvät eivätkä ne sitä voi ollakaan, koska liikunta on usein jonkin urheilulajin harrastamista ja koska urheilu on useimmiten myös liikuntaa. Kun edellisessä luvussa avattiin urheilun ja liikunnan (ala)käsitteitä niin huomattiin, että eroja on kuitenkin yllättävän paljon. Urheilun merkitysmaailmat poikkeavat aika paljon liikunnalle annetuista merkityksistä ja ”urheilupuhekin” poikkeaa nykyään merkittävästi ”liikuntapuheesta”. Yhtäläisyyksiäkin on runsaasti – kumpaakin yhdistää kokemuksellisuus, yhteisöllisyys, identiteetin rakentaminen tai terveys ja hyvinvointi vaikkakin ehkä eri syistä.

Liikunnan ja urheilun perustelut ovatkin alkaneet erota toisistaan 2010-luvun todellisuudessa. Kummatkin ovat tärkeitä, mutta jonkin verran eri syistä. Pitkään urheiluakin perusteltiin syillä, jotka kuvasivat paremmin liikkumista tai liikuntaa. Toisaalta liikuntakäsitteen rajaamaa aluetta ei osattu ennen erottaa kovin hyvin urheilukäsitteestä – joskus kummatkin kärsivät tästä sekoittumisesta. Tilanne on tässä suhteessa parantunut, vaikka edelleenkin tätä sekoittumista väistämättäkin tapahtuu. Aina ei lyhyissä teksteissä voi avatakaan käsitteitä kaikille ymmärrettävällä tavalla.

Tässä luvussa tarkastellaan urheilu- ja liikuntakäsitteiden takana vaikuttavia toimijoita. Toimijoilla tarkoitetaan tässä ihmisiä eri asemissa, ihmisten yhteisöjä ja yhteiskunnassa vaikuttavia instituutioita ja

organisaatioita sekä ”politiikkoja”. Esitettävät taulukot eivät varmastikaan ole täydellisiä, mutta niissä on pyritty lyhyesti kuvaamaan tärkeimmät toimijat ikään kuin läheisimmästä etäisimpään.

Taulukko: Liikuntakäsitteet ja niihin vaikuttavat toimijat:

Liikuntakäsite / Toimija	Pääasiallinen toimija	Toimija 2	Toimija 3	Toimija 4	Toimija 5
Arkiliikunta	Perhe/ yksilö/ talous	Kunta	Yhdyskuntasuunnittelu ja -rakennus	Liikuntapaikat	Työmatkaliikenne
Kuntoliikunta	Yksilö/ ryhmä	Liikuntapaikat	Yhdistykset, joissa kuntoliikuntaa	Yksityiset liikuntapalvelut	Urheiluseurat
Harrasteliikunta	Ryhmä/ yksilö	Vapaamuotoiset ryhmät	Yhdistykset, joissa harrasteliikuntaa	Urheiluseurat	Nuorisotoimi
Terveysliikunta	Toipuja/ kuntoutuja	Terveystoimi	Kunnan erityisliikunta	Yksityiset liikuntapalvelut	Yhdistykset/ järjestöt, joissa terveystoimintaa
Erytisliikunta	Vammaisliikkuja	Kunnan erityisliikunta	Vammaisliikunta-järjestöt	Koulutoimi	Urheiluseurat ja -liitot

Kun urheilusta tekee samanlaisen toimijataulukon, niin näkee aika hyvin käsitteiden sisältämät erot. On tietysti muistettava, etteivät nämä sulje toisiaan pois, vaan sama ihminen toimii tai voi toimia kummassakin käsitteemaailmassa. Taulukosta puuttuu myös koululiikunta, joka yhdistää ja erottaa omassa toimintamaailmassaan liikkujat ja urheilijat eri tavoin kuin tässä on ilmaistu.

Taulukko: Urheilukäsitteet ja niihin vaikuttavat toimijat:

Urheilukäsitteet	Pääasiallinen toimija	Toimija 2	Toimija 3	Toimija 4	Toimija 5	Toimija 6
Juniorieurheilu	Lapsi tai nuori	Perhe	Joukkue	Seura	Kunta	Lajiliitot
Kilpaurheilu	Urheilija	Valmentaja	Urheiluakatemia	Seura	Lajiliitto	Kv-liitto
Huippu-urheilu	Ammattiurheilija	Manageri	Ammattilaisjoukkue	Liiga	Sponsorit	Kv-liitto
Aikuis-/veteraaniurheilu	Aikuisurheilija	Läheiset	Seura	Aikuisurheilu-liitto	Lajiliitto	Kv-liitto

Sosiologisesti ja yhteiskuntapoliittisesti taulukoita tarkasteltaessa huomaa, miten urheilun maailmassa painottuu vapaaehtois- ja kansalaisyhteiskunnan toimijat, mutta myös yksityinen sektori. Perheen ja koulumaailman merkitys on myös erittäin vahva eikä toki kuntien ja valtion merkitystä voi vähätellä, vaikka ne taulukossa hiukan taustalla ovatkin. Yhteiskunnan eri sektoreiden ollessa vahvasti mukana vaikkapa urheilijan uran eri vaiheissa korostuu käsitteiden käytössä tai ainakin niiden ymmärryksessä asioita, joita tulkitaan usein kapea-alaisesti.

”Urheilu” avautuu erilaisena, kun siitä puhutaan läheisten kanssa, joukkueessa/seurassa, managereiden, scouttien, agenttien, sponsoreiden tai päättäjien seurassa. Mielenkiintoista on ollut huomata esimerkiksi olympiakomitean ja huippuvalmentajien puheen muuttuneen viime aikoina hyvin ”inhimilliseksi”, kun huippu-urheilusta vielä vähän aikaa sitten siitä puhuttiin lähes bisneksen tai sodankäynnin termein. Yhteisöllisyyttä, tukea ja ymmärtämystä annetaan nyt huipuille melkein kuin kyse olisi voimaannuttavasta terapiaprojektista. Mitä se itse asiassa eräässä mielessä onkin...

Samaan aikaan ollaan myös huolestuneita siitä, millä käsitteellä pitäisi puhutella (liian) vähän liikkuvaa, passiivista väestöosaa, (liikunnasta) syrjäytyvää, liikkumatonta, paikallaanoliijaa... Sekä aivan huipulla että sen toisessa ääripäässä haetaan voimaannuttavia käsitteitä, kun on ymmärretty, että erilaisen tuen merkitys on niin huippu-urheilijalle kuin liikkumaan ryhtyvällekin nykymaailmassa keskeistä.

Liikuntakäsitteiden ja ehkä myös käytäntöjen ongelmana voikin tässä suhteessa nähdä sen, että vähän liikkuvaa tuetaan perinteisesti materiaalisia resursseja lisäämällä. Liikuntapolitiikassa on vahva usko siihen, että liikuntapaikkoja lisäämällä, tekemällä ne saavutettaviksi ja houkutteleviksi, saadaan suuret joukot liikkeelle. Tiettyyn rajaan tuollainen liikuntapolitiikka on toiminutkin, mutta se ei taida saada kaikkia liikkeelle. Urheilijan polun rinnalle pitänee rakentaa myös liikkujan polku, jossa syntymästä asti rakennetaan myös sosiokulttuurisia, kokemuksellisia ja yhteisöllisiä tukirakenteita jokaisen lapsen liikkumiselle.

Liikuntatoimijoiden kartalla olisikin tilaa vapaaehtoistoimijoille, jotka tukisivat lapsia ja nuoria liikuntapolulle ja –polulla joko urheiluseurajärjestelmän sisällä tai sitä täydentäen esimerkiksi päiväkotien, koulujen tai terveys-, sosiaali-, kulttuuri- ja nuorisotoimen yhteistyönä. Perheet ja lähiyhteisöt eivät toimi samalla tavalla tukijoina liikunnasta syrjäytyemisvaarassa olevien parissa kuin ”urheiluperheissä”.

Elämänsä toisessa päässä liikkujan polut ovat hyvin moninaisia eikä yhtä ainoaa mallia ole olemassa – yli 100-vuotias saattaa olla virkeä ja aktiivinen, mutta jo myöhäiskeskusiässä on monilla suuria ongelmia liikkumisensa, terveytensä ja hyvinvointinsa kanssa. Liikkujan polulle näyttäisikin tarvittavan interventioita elämän polun eri vaiheissa, kun eletään ruuhkavuosia, kun ikääntymisen ongelmia ilmenee, kun elämänmuutokset vaikuttavat liikkumiseen, kun siirrytään eläkkeelle, kun toimintakyvyssä ilmenee ongelmia jne.

Toimijakenttätarkastelu toi aika hyvin esille urheilu- ja liikuntatoimijoiden eroja ja yhtäläisyyksiä. Tämä neljännen asteen käsitteytälön esitleminen jää tässä esityksessä viimeiseksi. Sekin tuonee esille asioita ja näkökulmia, joilla on merkitystä liikuntakulttuurin käsitteiden paremmassa ymmärtämisessä. Liikuntakulttuurin puun juuria voisi penkoa vaikka miten syvältä, mutta se ei välttämättä enää parantaisi käsitteiden ymmärtämistä.

Yhtälön ratkaisu: liikuntakulttuuri on yksi eli kaksi toisiinsa kietoutunutta käsitettä

Tässä ei ollut tarkoitus tehdä mitään uutta liikunnan ja urheilun yhteiskunnallista perustelua eikä selvitystä liikuntakulttuurin ja –politiikan käsitteistä, vaan esittää riittävän laajasti liikunnan ja urheilun käsitteiden eti(o)logiaa tässä ajassa. Riittävä tarkoittaa tässä sitä, että lukija tuntee yleisimmät urheilun ja liikunnan käsitteet lähtien urheilulajeista ja liikuntamuodoista edeten käsitteelliseen luokitteluun, jonka avulla voidaan tunnistaa erilaiset liikkuja- ja urheilijaryhmät suhteessa harrastettuihin urheilulajeihin ja liikuntamuotoihin, mutta ennen kaikkea suhteessa yhteiskunnassa nyt käytettyihin liikunnan ja urheilun käsitteisiin.

Urheilulaji- ja liikuntamuotonäkökulman lisäksi tässä on esitetty yksi mahdollinen luokittelutapa alueen käsitteille. Se ei ole täydellinen eikä millään muotoa ristiriidaton, mutta se on kuitenkin yritys käsitteellistää perustellulla tavalla käsitteentä, joka kaiken lisäksi uudistuu ja kehittyy kaiken aikaa. Pohjana tälle työlle oli liikuntalakia uudistaneelle työryhmälle tehty käsiteselvitys, josta puuttui tarkoituksellisesti koululiikunta ja kansainvälinen vertailu. Tässä on yritetty tuoda esiin joitakin näkökulmia näistä molemmista.

Kaikilla käsitteillä on juurensa käytännöissä ja käsitteiden erilaisissa käyttöyhteyksissä eli konteksteissa. Näitä käyttöyhteyksiä on avattu laajasti toisessa käsitejulkaisussa (Tiihonen 2014). Tässä on tehty joitakin uusia luokitteluja, joiden avulla on helpompi ymmärtää eri käsitteiden taustoja. Taustat jäävät tässä valitettavan vähälle käsittelylle, mutta jo niiden ilmaiseminen taulukoissa ja niiden lyhyt kommentointi tuonevat riittävästi esiin sen, mihin yhteyksiin ja mihin ”käsiteperheisiin” kukin käsite kuuluu.

Urheilu on käsitteenä vanha ja sen käyttö on vakiintunut tarkoittamaan urheilulajien yleensä kilpailumielistä harjoittamista. Urheilemisen eri tasoilla on paljon yhteistä – tehdään samoja asioita, samoilla säännöillä ja kokemukset sekä niille annetut merkitykset voivat olla lasten pelissä tai kilpailussa periaatteessa aivan samat kuin aivan huipputasollakin. Silti on järkevää luokitella urheilua eri käsitteillä, koska kasvatukselliset merkitykset, toimintaympäristöt, tukijärjestelmät ja toiminnan luonteet muuttuvat oleellisesti lapsuusajan urheilusta kansainväliseen huippu-urheiluun siirryttäessä.

Urheilukäsitteen yhtenä ongelmana on ollut suhde liikuntakäsitteeseen. Tässä esityksessä tuota suhdetta on avattu monesta eri suunnasta. Lopputulema on, että merkittäviä eroja on, mutta on myös joitakin tärkeitä yhtäläisyyksiä. Nyrkkisääntönä voisi pitää sitä, että liikunnasta puhuttaessa ei käytettäisi urheilukäsitettä eikä päinvastoinkaan, mutta jos puhutaan sekä liikunnasta että urheilusta, niin sopivampaa olisi käyttää joko liikuntakulttuuria tai liikuntaa kuin urheilua.

Liikunta on käsitteenä vahva. Se on parhaimmillaan kuvatessaan arkista liikkumista ja liikuntaa, jolla on terveys- ja hyvinvointihyötyjä ja –merkityksiä. Sen alakäsitteet ovat runsaat ja vakiintuneet suomalaisessa kielenkäytössä, politiikassa ja hallinnossa. Käsitteiden päällekkäisyys ja jatkuva kehittyminen aiheuttavat käsitteiden käyttäjille joitakin ongelmia, mutta ne kuuluvat pääosin normaaliin käsitteiden evoluutioon.

Liikuntakäsitteelläkin on joitakin rasitteita. Se ei sovi kovin hyvin liikkumisen kuvaamiseen, koska siitä ei ole suoranaista verbimuotoa. Toinen ongelma on ollut suhde urheilukäsitteeseen, joka on konkretisoitunut mm. silloin, kun on käytetty liikuntakäsitteitä, kuten vaikkapa liikuntapolitiikka sellaisessa yhteydessä, jossa on tarkoitettu enemmänkin urheilua tai urheilupolitiikkaa. Mediassa jako näiden käsitteiden välillä on aika selvä, mutta hallinnossa, osin koulussa ja julkisessa keskustelussa ja politiikassa käsitteiden väärin ymmärrykset ovat tavanomaisia.

Kansainvälisissä yhteyksissä liikuntakäsitteen on sanottu tuottavan ongelmia. Osin tämä pitää paikkansa, mutta osin kyse on siitä, että kun urheiluihmiset ovat kansainvälisissä yhteyksissä vuorovaikutuksessa urheiluasioissa toistensa kanssa, niin silloin puhutaankin urheilusta eikä liikunnasta. On siis tavallaan suomalaisen käsitteistön vika ettemme ymmärrä ”sport-sanana” merkitystä urheiluksi. Jos me käänämme urheilun sportiksi, niin ongelma häipyä. Meidän täytyy siis vain eläytyä siihen todellisuuteen, joka on muissa maissa tämän käsitteen rajauksena.

On tietysti tilanteita, joissa kansainvälisissä yhteyksissä sportilla tarkoitetaan samaa kuin Suomessa tarkoitetaan urheilulla ja liikunnalla. Edellä lyhyessä erittelyssäni kuitenkin esitin, että myös muissa kielissä ja kulttuureissa on samanlaisia käsiteongelmia kuin Suomen kielessä. Kun englanninkielen sportia aletaan pilkkoa, niin huomataan, että sielläkin tarvitaan erittäin paljon erilaisia käsitteitä, jotta koko liikuntakulttuurin kenttä tulee ymmärretyksi. Pinnallisissa yhteyksissä tätä ei välttämättä huomaa eikä käsitteiden sisältöjä tunne ilman hyvää perehtyneisyyttä kyseiseen kulttuuriin.

Saattaa olla niinkin, että suomalainen käytäntö, jossa on kaksi erillistä käsitettä, on paljon parempi kuin vain yhden käsitteen käyttö. Tämä ei tietenkään ratkaise täydellisesti tätä käsiteongelmaa, koska

edelleenkään meillä ei ole toimivaa käännoästä liikuntakäsitteelle. Jos sport tarkoittaisi tässä määriteltyä urheilua ja jos yleiskäsite kuvaamaan koko liikunnan ja urheilun kenttää olisi liikuntakulttuuri eli sport culture, niin mikä olisi sitten liikunta – sport for well-being vai welfare sport? Joissakin yhteyksissä exercise on kohtuuhvya termi, mutta siitä puuttuvat suomalaisen perinteen mukaiset yhteiskunnalliset merkitykset.

Tämä ei kuitenkaan ole paikka, jossa ratkaistaan kansainvälisiä käsiteongelmia. Sen sijaan tässä uskaltaa esittää tulkinnan suomalaisista liikuntakulttuurin käsitteistä ja niiden suhteista toisiinsa. Urheilun ja liikunnan käsitteet ja niiden taustakäsitteet haarautuvat oksiksi ja juuriksi, jos ajatellaan, että liikunta ja urheilu ovat käsitteiden runkoina.

Kaiken lisäksi nuo puut ovat kasvaneet toistensa ympärille kuin se laulun vanha pariskunta. Ne ovatkin kasvaneet pitkään rinnan, välillä päällekkäin ja usein aika toraisinakin, vaikka lopulta toisiaan rakastaen ja toisiaan raviten. Tuosta yhteiselosta on rakentunut toimintaa, käsitteitä, tarinoita, historiaa eli liikuntakulttuuria, joka yhdistää nuo käsitteet nyt ja mahdollisesti myös tulevaisuudessa.

Lähteitä

Kanerva, J. & Tikander, V. (2012) Urheilulajien synty. Teos, Helsinki.

Kokkonen, Jouko (2013) Liikuntaa hyvinvointivaltiossa. Suomalaisen liikuntakulttuurin lähihistoria. Suomen Urheilumuseosäätiön tutkimuksia n:o 2, Keuruu.

Pirnes Esa & Tiihonen Arto (2010) Hyvinvointia liikunnasta ja kulttuurista, Käsitteiden, kokemusten ja vastuiden uusia tulkintoja. Kasvatus & Aika 4(2) 2010, 203-235. (http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=275)

Pirnes, Esa & Tiihonen, Arto (2011) Merkityksellisen ja kokemuksellisen (kansalais)toimijuuden pelikenttä. Yhteiskuntapolitiikka 76 (4), 436–448. (<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102867/pirnes.pdf?sequence=1>)

Pyykkönen, T. (2014) Liikunta on myös käsitteiden peliä. Liikunta & Tiede 51 (6) 24-29.

Suni, J.; Husu, P.; Aittasalo, M; Vasankari, T. (2014) Liikunta on osa liikkumista – Paikallaanolon määritelmää täsmennetään parhaillaan. Liikunta & Tiede 51 (6) 30-32.

Tiihonen, A. (2013) Liikuntakulttuurin käsitteet muutoksessa. Liikunta & Tiede 50 (4) 60-65.

Tiihonen, A. (2014) Liikuntakulttuurin käsitteet muuttuvat ja muuttavat. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2014:6, Helsinki.

(http://www.liikuntaneuvosto.fi/julkaisut/valtion_liikuntaneuvoston_julkaisusarja/liikuntakulttuurin_kasitteet_muuttuvat_ja_muuttavat.622.news)

Viimeksi mainitun julkaisun lähdeluettelosta löytyy enemmän tietoa aiheeseen liittyvästä kirjallisuudesta.